

100 anys de Colònies de Vacances a Catalunya (1893-1993)

Enric Puig i Josep M. Vila (directors)

Editorial Mediterrània

Memòria

Barcelona, desembre de 2005

Índex

	pàg.
1. Justificació _____	3
2. L'elaboració del llibre _____	7
A. Les fonts _____	7
a. Els arxius _____	7
b. La bibliografia _____	7
c. Les persones _____	8
B. Els autors _____	8
C. El procés d'elaboració _____	8

1. JUSTIFICACIÓ

Els tres volums de *100 anys de colònies de vacances a Catalunya (1893-1993)* tenen la pretensió d'omplir un buit en la historiografia general de casa nostra i de manera especial en la historiografia educativa catalana.

Es tracta d'una obra col·lectiva, dirigida per Enric Puig Jofra i Josep Maria Vila Vicens, que té el mèrit principal d'oferir una panoràmica general sobre les colònies de vacances a Catalunya. El nostre és un país amb una llarga tradició de propostes educatives en l'àmbit de l'educació no formal. Són moltes les propostes que s'han fet (i es fan) des de la societat civil, des de les institucions de govern municipal, comarcal i general, des d'entitats confessionals, polítiques, etc. N'hi ha dues que excel·leixen per la seva trajectòria i per la importància que han tingut en el món de l'educació de la infància i de la joventut: es tracta de l'escoltisme i dels centres d'esplai.

Sortosament la història del moviment escolta ja fa una colla d'anys que ha estat estudiada gràcies, especialment, a Balcells i Samper¹ que han presentat una extensa i ben documentada panoràmica general de l'escoltisme català. A més, també s'ha estudiat l'escoltisme a Mallorca² i a València³. En aquests moments, doncs, es disposa d'una àmplia panoràmica del que va ser el moviment escolta als Països Catalans.

No passa el mateix pel que fa als centres d'esplai i les colònies de vacances. Es tracta d'una realitat amplemunt escampada al llarg de tot el passat segle XX gràcies a una gran diversitat d'iniciatives públiques i privades. Fins ara no es disposava d'una panoràmica general del que foren i representaren les colònies de vacances en l'àmbit de l'educació de la infància. Aquest buit que des de molts ambients s'havia detectat⁴ és el que es pretén omplir amb aquesta obra.

És cert que existeixen estudis parcials sobre el tema fruit de diverses iniciatives que van des de treballs de recerca universitaris (tesines i tesis) fins a publicacions d'historiadors locals o a memòries d'alguns dels seus protagonistes. Es tracta d'estudis de valor desigual tant per la informació que aporten com per l'època, l'àmbit territorial i cronològic que estudien. En poques paraules, en general, es disposa d'una informació fragmentada i parcial. Sovint valuosa però parcial. Faltava la visió general de les colònies de vacances a Catalunya. La bibliografia que acompanya aquesta publicació ens permet veure aquest desequilibri al que es fa referència.

El llibre vol oferir una panoràmica general de com han nascut i s'han desenvolupat les colònies a Catalunya des de la seva primera colònia, el 1893, fins al cap de cent anys. Reunir per primera vegada en tres extensos volums, les dades més importants sobre les colònies de vacances.

Cal destacar, també, la metodologia emprada per aplegar tota la documentació. No s'ha fet només un buidat de la documentació dispersa existent sinó que s'han fet moltes entrevistes als protagonistes locals, comarcals i diocesans; s'ha demanat informació directe, s'ha anat a les fonts primeres i, també, s'ha fet treball de recerca documental. Els apèndixs documentals que es presenten al final de llibre en són un exemple clar.

Un altre aspecte destacable és l'amplitud del tema tractat. El títol pot enganyar si agafem el concepte "colònies de vacances" en sentit restrictiu. Quan en el llibre es parla de colònies de vacances es fa en el sentit més ample de la paraula i, per tant, no només s'expliquen les colònies de vacances que es varen celebrar, qui les organitzava i on es varen celebrar... sinó que es parla de les semi-colònies i dels banys de mar o es parla de l'experiència gironina dels casals d'estiu, etc. I no només això sinó que es parla dels centres d'esplai i de les cases de colònies i, fins i tot, es dedica un capítol als aspectes econòmics. En un llibre amb aquesta visió tan ampla no hi podia faltar un apartat dedicat a les colònies i les persones amb necessitats educatives especials.

L'estudi es presenta des de dues vessants complementàries. Per una banda hi ha l'exposició cronològica. Es va desgranant al llarg dels anys les diferents experiències de colònies. Es comença en temps de la monarquia per seguir amb la República (en pau i en guerra), la dictadura franquista i l'actual etapa democràtica. Per l'altra, la lectura dels diferents capítols permet de veure els canvis polítics que es produeixen a Catalunya i de quina manera aquests influeixen en el treball que es fa en l'àmbit del temps lliure i de totes les entitats i les organitzacions que hi treballen.

Es pretén que, mitjançant la lectura de les activitats que es realitzaren, les persones grans recuperin històries passades i els més joves puguin tenir accés a una informació possiblement desconeguda per a ells i elles i que els permeti de veure com han canviat les coses ens pocs anys.

En cada una d'aquestes etapes cronològiques s'hi exposen les experiències de colònies des de la vessant dels diferents organismes i institucions que les promouen i organitzen. Es presenten aplegats en tres grans àmbits: el de la societat civil, el de l'Església i el de les administracions públiques. És evident que en aquesta exposició, i en funció de les diferents situacions polítiques, sobresurt el protagonisme d'unes o altres institucions.

Es força comú, sobretot entre els joves, que quan se sent parlar de colònies de vacances es relacioni amb propostes i iniciatives fetes des dels actuals ajuntaments democràtics o des de les parròquies. Aquesta visió, que és encertada, és, però, parcial i desenfocada ja que des de bon començament la societat civil, en sentit ampli, hi jugà un paper molt important. Aquest és un dels altres aspectes positius del llibre que ens ofereix força dades fins ara molt poc conegudes de l'acció que es fa des d'entitats privades: empreses, caixes d'estalvi, fundacions, associacions... Iniciatives algunes poc conegudes que ara s'expliquen i que obren nous camins d'investigació.

És un fet prou conegut que l'Església catòlica va promoure colònies de vacances durant la dictadura franquista gràcies a la iniciativa d'alguns vicaris joves, recollint una tradició encetada abans de la Guerra Civil o que els ajuntaments democràtics de les ciutats importants també ofertaven colònies de vacances. Per altra part en el llibre s'hi exposa l'acció feta des de les administracions públiques i el govern català: Ajuntaments, Diputacions, Mancomunitat de Catalunya i Generalitat de Catalunya (durant els anys republicans i en l'etapa actual).

També és possible que es confongui la realitat de les colònies de vacances amb la de les colònies escolars que són un aspecte concret d'aquesta realitat molt més rica i ample. Les colònies de vacances també arriben als nens i nenes de les escoles però no estan pensades només per aquests infants. Hi ha iniciatives que depassen amb escreix l'àmbit escolar. En el llibre queden clares aquestes diferents opcions.

L'obre també aborda les causes del naixement de les colònies de vacances a Catalunya i els seus autors enumeren les següents: "l'existència d'una més nombrosa i activa burgesia; la remarcable tradició de l'excursionisme naturalista, etnogràfic, folklòric i científic; un contacte més assidu amb els països europeus, sobretot amb França; una obertura especialment receptiva a les innovacions educatives provinents d'aquests països, i un pensament regeneracionista i nacionalista que difonia la necessitat de la reconstrucció nacional i posava l'accent en els aspectes culturals i educatius". S'hi afegeix ben aviat l'interès de determinats sectors de l'Església catòlica per a la formació de la infància.

En aquest llibre destaca l'abundància documental que ens permet de veure el desenvolupament de les colònies de vacances al llarg de cent anys i ens fa avinent la pluralitat d'iniciatives procedents de diferents àmbits per promoure aquesta acció higiènic-educativa amb els infants més necessitats. Amb el pas dels anys les colònies de vacances aniran adquirint un to molt més educatiu. Una activitat que, amb el temps i amb l'evolució de les idees sobre vacances i temps lliure, veurà l'aparició d'iniciatives privades remunerades com seran la creació d'escoles de natura o de granges-escola, la creació d'empreses de gestió d'instal·lacions, activitats, recursos i serveis de lleure.

Normalment a cada capítol hi ha una introducció que serveix per emmarcar social i políticament el tema. És molt útil aquesta introducció perquè permet de valorar amb més profunditat les dades que s'ofereixen tot seguit. Aquestes introduccions estableixen un marc que ajuda a la comprensió del que ve tot seguit.

Complementen el relat històric 58 annexos. En molts d'aquests annexos s'ofereixen dades estadístiques elaborades expressament per a aquesta publicació. Són dades que demostren la vitalitat de les colònies, dades que ens parlen de nens i nenes, d'educació, d'escoles de formació de monitors i directores i dels cursos realitzats així com de les escoles d'educadors en el lleure reconegudes per la Generalitat de Catalunya... Per altra part s'ha de destacar la possibilitat que ofereixen aquests annexos d'accedir a documentació original: reglaments, declaracions programàtiques, etc. El llenguatge que trobem en aquests documents també ens parla, també diu coses ja que és el testimoni d'una determinada època.

Els autors ens presenten les colònies de vacances a partir de la documentació que hi ha escrita; la seva pretensió no és la d'oferir-nos una visió exhaustiva de cada una de les experiències. Fer això representaria escriure una obra de força volums que només serviria de consulta a alguns iniciats. S'ofereix una àmplia panoràmica general. Ara pertoca a qui interressi d'aprofundir en alguns dels temes concrets.

Els censos que se'ns ofereixen al final del llibre són ben útils per conèixer amb dades a les mans com han evolucionat les colònies a Catalunya. Normalment als annexos no s'hi dóna gaire importància, i la tenen, ja que permeten tenir una visió més complerta i, fins i tot, permeten de fer comparacions. L'apartat d'annexos de l'obra ens presenta un llarg llistat de dades ben valuoses. El llibre, per altra banda, és molt suggeridor i sovint en poques ratlles fa descobrir aspectes ben poc coneguts.

A casa nostra les propostes renovadores des del punt de vista escolar estaran marcades en part pels continguts de la *Institución Libre de Enseñanza*, també per iniciatives de la burgesia catalana i, també, per propostes dels ateneus racionalistes. Aquestes són les tres fonts més importants teòriques i pràctiques que maldaran per una escola diferent. Aquests també són tres àmbits que incidiran en la promoció de les colònies. Podem afegir-hi les iniciatives d'institucions socials tocades d'un to benèfic-social. Això fins a la Guerra Civil. Després la cosa canvia i serà un sector de l'Església catòlica la que, aprofitant de la situació de privilegi que té, prendrà la iniciativa durant el franquisme.

Aquesta publicació, com ja s'ha dit, vol ser una aportació a la historiografia general i educativa de casa nostra. En aquesta publicació es recupera una part de la nostra història passada. I recuperar la història és important, no només per saber d'allà on venim sinó també per valorar el treball que s'està fent en el moment present i projectar un futur millor.

Es tracta d'un llibre, doncs, que pot tenir moltes lectures: la dels propis protagonistes que s'hi trobaran identificats en alguns aspectes; la dels historiadors de l'educació que tindran un material per ampliar coneixements; la dels polítics que coneixeran una realitat ben viva a casa nostra amb un futur que cal mantenir i millorar; la dels actuals dirigents dels diversos grups de colònies de vacances, així com la dels directors de les escoles d'educadors en el lleure i d'altres centres de formació. També farà bé de llegir als historiadors locals i a totes aquelles persones que estimen la nostra història.

2. L'ELABORACIÓ DEL LLIBRE

Es descriu a continuació, per afavorir el coneixement de l'obra objecte d'aquesta memòria, el mètode d'elaboració, l'extensió, l'àmbit que abasta, la complexitat i el nombre de persones que hi han participat amb major o menor dedicació.

A. LES FONTS

No es pot abordar l'extensió d'un tema com el que ens ocupa sense acudir a un seguit extens de fonts: els arxius, la bibliografia i les persones.

a. Els arxius

Els arxius de les diverses administracions i de les entitats han constituït una valuosa font d'informació. Algunes entitats d'iniciativa social han lliurat, fins i tot, la informació ja elaborada. És un gest que cal agrair i que ha facilitat la redacció definitiva del text que les afectava. D'altres no han estat gaire generoses a l'hora de donar informació o de facilitar materials, i la redacció definitiva se'n ressent.

Com que en molts casos es tracta de centres i associacions gestionades per voluntaris que hi dediquen unes quantes hores, fora de l'activitat laboral o acadèmica, a la seu social de les entitats no sempre es pot disposar d'uns arxius complets. Molts documents resten dispersos en arxius personals, en domicilis particulars. La situació política que ha patit aquest país durant una bona colla d'anys i l'exercici del voluntariat en el cas de la majoria dels protagonistes —directius, monitors, monitores i altres col·laboradors— són factors que ho han afavorit.

b. La bibliografia

La bibliografia consultada és molt àmplia, i no se n'ha desestimat cap element per senzill que fos, com es fa palès en el capítol corresponent, en el qual s'han inclòs tots els llibres, opuscles i revistes que han arribat a mans dels autors fins al moment en què el llibre ha entrat en la fase d'impressió. Han estat visitades biblioteques públiques i privades i també s'han consultat publicacions —fins i tot les presentades en versió policopiada— custodiades amb cura i afecte durant molts anys per persones que havien participat directament o indirecta en aquestes activitats.

c. Les persones

Les persones, amb el seu testimoni, han constituït una font d'informació molt útil, sobretot en la redacció dels diversos capítols corresponents al període posterior a la Guerra Civil, etapa sobre la qual els testimonis escrits escassegen i, com hem dit, els arxius estan molt dispersos i, sovint, en mans particulars. S'han aplegat testimonis d'un bon nombre dels protagonistes d'aquesta història centenària de les colònies, voluntaris fervorosos i entregats, però sense gaire consciència d'haver fet història i amb poc esperit documentalista. L'aportació d'aquests testimoniatges orals ha estat un exercici de memòria, ofert amb interès per les persones consultades, i el fet d'escoltar-los, un plaer per als qui els han recollit. És de lamentar que algunes d'aquestes persones, traspassades durant el llarg període de redacció del llibre, no puguin veure publicada l'obra que transcriu la seva contribució.

B. ELS AUTORS

La majoria dels qui han intervingut en la gestació d'aquesta obra, amb algunes excepcions, no són professionals de la investigació i la recerca històrica. Per a molts, la participació en aquesta engrescadora empresa comuna ha estat una tasca que ha calgut sumar a les habituals. Aquest factor ha afegit un considerable suplement de dificultat i, per tant, de dedicació i de temps, a la tasca de recerca i d'investigació.

Les persones implicades han estat nombroses i el nivell d'aportació, divers, però sempre important i necessari. Dues persones han dirigit i coordinat el treball; un equip d'assessors van revisar-ne l'enfocament inicial i es va implicar en la concreció del primer esquema de l'índex; un consell de redacció ha estudiat els textos elaborats i els ha incorporat a la redacció definitiva; uns redactors han reelaborat la informació obtinguda de les diverses fonts; un bon grup de persones hi ha aportat el seu testimoni; un corrector ha ajudat a donar unitat al conjunt, i innumerables col·laboradors, arxivers, administratius, bibliotecaris, documentalistes..., des de l'anonimat, han contribuït a l'èxit de l'empresa.

C. EL PROCÉS D'ELABORACIÓ

Fa dotze anys, coincidint amb el centenari de la realització de la primera colònia de vacances a Catalunya, el president de la Coordinació Catalana de Colònies, Casals i Clubs d'Esplai, Josep Oriol Pujol Humet, reuní un grup de persones relacionades amb l'entitat —Carles Armengol, Enric Puig, Maria Solés, Josep M. Vila— i els demanà parer sobre la conveniència d'escriure un llibre que recollís la història general de les colònies a Catalunya. La coincidència en l'oportunitat de la proposta fou unànime.

En reunions successives s'acordà que el període objecte d'estudi fos el dels primers cent anys, i es van determinar el mètode de treball, la fórmula de direcció i coordinació, la bibliografia que hauria de ser consultada, les reunions que caldria concertar amb moviments, federacions i associacions, les persones que haurien de ser entrevistades i els arxius que convenia escorcollar; igualment, es va confeccionar un primer esquema del treball, que va ser recollit en un índex provisional... Les reunions se succeïren i es començà la feina, que anava avançant amb l'entusiasme dels primers redactors. De vegades, obstacles diversos dificultaven o aturaven l'activitat, i en altres ocasions produïen desànim. El treball fou lent, com a fruit de la complexitat i l'abast inherents. Fer, desfer i refer, consultar una vegada i una altra, i descobrir en l'acció prevista noves línies d'investigació que es seguiren amb sorpresa i amb interès. S'ha cercat un rigor en el treball. Amb tot i això, de ben segur que ni s'ha arribat arreu ni la tasca realitzada s'ha salvat d'errors, certament involuntaris.

Com en tantes coses, la Guerra Civil de 1936-1939 també estableix un abans i un després en l'educació en l'esplai. Aquesta és la raó per la qual és el punt que fita les dues parts del llibre. En totes dues s'ha intentat plasmar l'evolució de les colònies i de tots els factors i elements que han girat al seu entorn —promotors, beneficiaris, activitats derivades, formació dels monitors, cases de colònies, corrents pedagògics, relació amb la política i l'escola...—, i s'han dividit aquests dos períodes en etapes més curtes, vinculades a fets rellevants de la mateixa història de l'esplai i dels seus protagonistes, tot distingint acuradament entre aquests. Finalment, una introducció deliberadament llarga i un epíleg conclusiu ajuden a sintetitzar i a extreure, dels centenars de pàgines de l'obra, una visió conceptual i un resum històric. Els annexos, la bibliografia, els índexs onomàstic, toponímic i d'entitats i una detallada cronologia són el complement necessari d'un treball d'aquestes característiques.

Es tracta d'una obra que no és exhaustiva, completa i definitiva. Hi ha més documents i materials que haurien hagut de ser objecte d'investigació i que poden haver passat per alt als autors o als quals no han tingut accés. Aquesta obra té uns límits. Es tracta d'un llibre que vol ser una obra precursora d'altres estudis i treballs que vagin bastint l'edifici de la història de l'educació en l'esplai.

En aquest llibre no es pot buscar altra cosa que història de les colònies. A aquest objectiu és fidel tot el llibre. No s'ha volgut fer una història amb excessives interpretacions dels fets. S'ha intentat reflectir-hi al màxim el que ha succeït, i per això el text és molt descriptiu: es recullen els fets i es deixa la interpretació als lectors.

Aquesta obra és un primer pas, un primer llibre, de caient enciclopèdic, que pretén obrir camí, ser font d'idees i desvetllador de vocacions investigadores en aquest camp.

¹ Albert BALCELLS, Genís SAMPER, *L'escoltisme català (1911-1978)*, Barcelona, Barcanova, 1993.

² Mateu CERDÀ, *L'escoltisme a Mallorca (1907-1995)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.

³ J. Ignacio CRUZ, *Escultismo, educación y tiempo libre. Historia del asociacionismo scout en Valencia*, València, Generalitat Valenciana, 1995.

⁴ González-Agápito, Josep; Marquès, Salomó; Mayordomo, Alejandro, i Sureda, Bernat, *Tradició i renovació pedagògica (1898-1939)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, p. 313.